
Nordiske Udkast

Tidsskrift for kritisk samfundsforskning – Årgang 52, nr. 1

Situeret Psykologi

Redaktionelt forord

Noomi Matthiesen

Rasmus Birk

Bo Allesøe

Svend Brinkmann

Paula Cavada-Hrepich

Sarah Kirkegaard Jensen

Thomas Szulevicz

Institut for Kommunikation og Psykologi, Aalborg Universitet

Indledning

Dansk og nordisk psykologi har historisk haft en stor interesse i og inspiration fra en række psykologiske traditioner, der betonedede den historiske, materielle, politiske og kulturelle kontekst for det mentale liv: Økologisk psykologi, virksomhedsteori, kritisk psykologi, community psykologi og mange flere. På tværs af disse discipliner, samt i nyere international psykologi, er den gennemgående forståelse af psykologiske fænomener at de er *situerede*. Det står i kontrast til store dele af psykologien, der ser mennesket som stående i, men samtidig adskilt fra verden. Her er miljøet noget der *påvirker* mennesket, og som sindet forholder sig til på mere eller mindre mekaniske måder. Her er den bærende logik, at hjernen processerer information, og sindet påvirkes af miljøet til at skabe bestemte mønstre (eksempelvis kognitive skemaer), som individet kan omorganisere og agere mere eller mindre målrettet ud fra. I stedet beskriver en situeret psykologi mennesket som intentionel, meningsskabende og situeret i historiske, materielle og sociale sammenhænge. Thomas Szulevicz og Svend Brinkmann har på den baggrund i flere år drøftet muligheden for at udvikle en *Situeret Psykologi*. Det

gav anledning til, at de i 2022 inviterede en mindre gruppe kollegaer til at drøfte, hvad der kendetegner en sådan situeret psykologi, både teoretisk og metodisk. Sidenhen er gruppen vokset, og vi er nu klar med dette temanummer, der for første gang undersøger, hvad de centrale karakteristika ved en situeret psykologi er. Nummeret består af både teoretiske og empiriske artikler, der alle udfolder centrale begreber og præmisser indenfor en situeret psykologi.

Bestræbelsen på at udvikle og præcisere en samlende teoretisk ramme under denne overskrift har ikke haft til hensigt at udvikle et stramt og dogmatisk begrebsunivers, men snarere et samlende tankekompleks, der integrerer og konsoliderer et fokus på psykologiske fænomeners forankring i materialitet, semiotik og praksis. På tværs af artiklerne er den samlede grundpointe, at handling, tænkning, følelser, læring, udvikling, lidelse og øvrige sociale praksisser ikke kan adskilles fra de sociale, historiske og materielle sammenhænge, som disse fænomener er en del af – som de er situeret i.

Ved at adressere psykologiens situerethed ønsker vi at sige mere end blot det åbenlyse, at psykologiske fænomener er sociale og relationelle. Begrebet 'situeret' understreger behovet for at samle perspektiver, der på en og samme tid fokuserer på de materielle, semiotiske og aktive egenskaber ved menneskelivets forankring i verden. Helt centralt i alle bidrag er dialektikken mellem deltagende sociale aktører og de historiske og konkrete sammenhænge, som de deltager i. Disse sammenhænge er normativt struktureret med forskellige forventninger og idealer omkring, hvordan man bør agere. De situerede sociale sammenhænge, hvor mennesket indgår i relation til nogen og noget, er således både produceret af og producerer simultant menneskelige handlinger, intentioner, tanker, følelser, oplevelser, lidelser mm.

I første artikel, *Situeret psykologi. En kort teoretisk skitse* skriver Rasmus Birk, Sarah Kirkegaard Jensen, Nomi Matthiesen & Bo Allesøe om situeret psykologis historiske rødder. Artiklen tager udgangspunkt i William James' pragmatisme, der blandt andet beskrev psykologien som en videnskab om det mentale liv og dets betingelser. Psykologien har dermed siden sin oprindelse været optaget af at beskrive psykologiske fænomener som situeret i konkrete betingelser. I artiklen inddrages derudover andre perspektiver, der understreger de situerede aspekter af det psykologiske. Først fra antropologien, i form af Jean Laves situerede læringsteori, og dernæst fra filosofien, hvor nyere ideer om psykologisk eksternalisme og 4E kognition inddrages.

I artiklen lægges der vægt på, at psykologiske fænomener skal forstås ud fra menneskets deltagelse i konkrete hverdagspraksisser, og at det psykologiske skal forstås af-individualiseret og distribueret imellem mennesker. Til slut argumenterer de for, at

psykologiske fænomener også er historisk skabte. Artiklen beskriver dermed en situeret psykologi, hvor sociale relationer, normative strukturer, materialitet, og historiske og politiske processer alt sammen er centrale elementer af menneskelig adfærd, subjektivitet og væren i verden.

Svend Brinkmann skriver om en situeret psykologisk forståelse af psykopatologien i artiklen *Situeret Psykopatologi*. Artiklen tager udgangspunkt i psykiatriens nyere historie, hvor der ses en markant ekspansion af diagnoserne. Siden den ætiologiske model for psykisk sygdom blev afløst af symptommodellen omkring 1980, er der løbende kommet nye diagnoser til i de gældende manualer, senest med DSM-5 og ICD-11. Forfatteren udfolder noget af den kritik, der for nylig er blevet rettet mod den ekspanderende diagnostiske psykiatri ud fra to modsatrettede perspektiver: Den ene repræsenteret ved en neurovidenskabelig tilgang kendt som Research Domain Criteria (RDoC), som argumenterer for, at psykiatrien skal bevæge sig ud over symptomer og finde årsagerne til psykisk sygdom i hjernen, og en anden repræsenteret ved en kontekstuel tilgang kendt som Power Threat Meaning Framework (PTMF), som argumenterer for, at psykisk lidelse skal forstås i lyset af, hvad mennesker udsættes for i deres liv. Brinkmann argumenterer dernæst for, at vi har brug for et situeret perspektiv på psykisk lidelse, der integrerer neurovidenskabelig viden om hjernen og andre forhold ved personen med viden om miljøet, som hævdet af PTMF-tilgangen. Et sådant perspektiv kan findes i Dorte Ganniks arbejde med situeret sygdomsteori og på en anden måde i Jerome Wakefields teori om skadelig dysfunktion, hvor psykisk sygdom i begge tilfælde nødvendigvis er en egenskab ved en relation mellem en person og et miljø. Artiklens ærinde er således integrativt, da den søger at forbinde forskellige nyere teorier, der har begrebsliggjort psykopatologi i situerede termer.

I artiklen *Situeret psykologi som triangulering. At forstå det subjektive, det intersubjektive og det objektive som samhörig* bruger Bo Allesøe metaforen om triangulering som en ramme til at forstå sammenhængen mellem situationer og det psykologiske som en relation mellem det subjektive, intersubjektive og det objektive. Triangulering forstås her som en dynamisk relation der sker internt i situationer, hvor et subjekt, en person med sin historie, interagerer/kommunikerer med et andet subjekt, og samtidigt forholder sig til 'noget' objektivt eller faktisk. Gennem analyser af blandt andet Tomasellos udviklingspsykologi og den amerikanske filosof Donald Davidsons forståelse af triangulering, skrives en forståelse af situeret psykologi frem, der indebærer at ingen af leddene i relationen mellem det subjektive, intersubjektive og det objektive kan fremhæves på bekostning af eller reduceres til hinanden. En situeret psykologi bør i stedet forsøge at forstå psykologiske fænomener som spændt ud imellem og

præget af både personlige, materielle og sociale betingelser eller forudsætninger, som i udgangspunktet er samhørende, men på forskellig vis i forskellige situationer.

Noomi Matthiesen og Paula Cavada-Hrepich tager udgangspunkt i tillid som konkret psykologisk fænomen i artiklen *(Mis)tillidens vinduer: et situeret psykologisk bud på hvordan vi kan forstå fænomenet tillid*. De analyserer betydningen af vinduer i dagtilbud for tilliden mellem forældre og pædagogiske professionelle. I artiklen tager de udgangspunkt i Knud Ejler Løgstrups radikalt relationelle og situerede forståelse af tillid som en spontan og suveræn livsytring. De argumenterer for, at der i Løgstrups teori er en uforløst sammenhæng mellem den suveræne livsytring, som mennesket ikke selv har skabt, og den normative sociale orden med konkrete forventninger og krav til deltagelse. I artiklen inddrager de begreber fra social praksisteori for at udfolde denne sammenhæng. De slutter artiklen med at argumentere for, at en situeret psykologi både skal adressere de aspekter af sociale relationer til praksis, der stiller krav om særlige måder at deltage på, og udvikle begreber til at forstå den del af tilværelsen, som mennesket ikke selv (hverken som individ eller kollektivt) er herre over.

Sarah Kirkegaard Jensen & Thomas Szulevicz skriver i artiklen *PPR's funktion og faglighed i bevægelse. Et historisk rids i lyset af den aktuelle debat om øget praksisnærhed i PPR og en begyndende skitsering af en situeret pædagogisk-psykologisk praksis* om en situeret psykologisk forståelse af det praksisnærhedsideal, der i disse år fremføres som et fagligt og organisatorisk ideal for Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR). Med et afsæt i en situeret psykologisk rammesætning, der henter inspiration i praksisteori og situeret læringsteori er det artiklens argument, at der i den aktuelle debat om praksisnærhed i PPR er en risiko for, at praksisnærhed altovervejende kommer til at handle om at befinde sig 'i' praksis som en modpol til at undersøge børn 'udenfor' deres (hverdags)praksis. Praksis reduceres hér til altovervejende at være et fysisk, afgrænset sted, man kan befinde sig i eller udenfor. Med et afsæt i en situeret psykologisk rammesætning skitserer forfatterne en praksisnærhedsforståelse, der ikke reducerer praksis til én pol i en historisk dualitet mellem individ og kontekst, men i stedet som en dialektik mellem forståelser af børns og voksnes deltagelse og deltagelsens sociale (herunder materielle, strukturelle, historiske) betingelser.

Tilde Lykke Mardahl-Hansen & Charlotte Højholt præsenterer i artiklen *Situeret lærerfaglighed. Begreb om situeret ulighed aktualiserer nye forståelser for læreres faglighed og betingelser* en situeret psykologisk forståelse af lærerfaglighed og undervisningspraksis, der adresserer, hvordan lærere arbejder med hverdagslivets kompleksiteter og dynamiske samspil som led i at skabe deltagelsesmuligheder for børn og unge

i konkrete undervisningssituationer. Forfatternes udgangspunkt er et begreb om 'situeret ulighed', der inviterer til at forstå og analysere ulighed som på en og samme tid knyttet til skolen som en særlig samfundsmæssig praksis, sociale samspil og samarbejdsprocesser samt børn og unges personlige erfaringer, engagementer og liv på tværs af steder. Det peger på en sammenhæng mellem børn og unges forskellige muligheder for at deltage og lykkes i skolen og professionelles faglige betingelser for at arbejde med deres deltagelsesmuligheder i skolen. Med et afsæt i praksisteori, kritisk psykologiske begreber om blandt andet livsførelse samt Donald Schøns teori om faglighed i praksis, præsenterer forfatterne en forståelse af lærerfaglighed som situeret i skolens sociale hverdagsliv, hvor lærere og elever samarbejder om forskelle og fælles opgaver. Formålet er herigennem at styrke forståelser af og betingelser for læreres faglighed i arbejdet med børn- og unges betingelser for deltagelse i skolens læringsfællesskaber.

Tilbage står et billede af en situeret psykologi, der bestræber sig på at finde teoretiske orienteringer og begreber, der er komplekse nok til at indfange og beskrive psykologiske fænomener, som de udfolder sig i et hverdagsliv, der er dybt forviklet, sammensat og dynamisk. Vi vil understrege, at dette er et projekt som stadig er under tilblivelse og udvikling. Således har intentionerne med dette temanummer været at udfolde en række forståelser af situeret psykologi, og pege på de potentialer der er i at udvikle en situeret psykologi yderligere. Der er derfor en række uafsluttede diskussioner som bør tages. Hvad er mulighederne for situeret psykologi fremadrettet, teoretisk såvel som metodisk? Hvordan forholder situeret psykologi sig til nogle af de andre traditioner, som særligt findes i dansk (kvalitativ) psykologisk forskning? Hvilke nye typer af spørgsmål åbner en situeret psykologi op for? Vi håber med dette temanummer at invitere andre med ind i arbejdet med forsat at udvikle en situeret psykologi.

God læselyst!